

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น : กรณีศึกษาเรื่องป่าของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง สามารถสรุปผลการวิจัยเป็น 3 ส่วน คือ วิธีดำเนินการวิจัย ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา และกระบวนการและผลที่ได้จากการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

1.1 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จึงมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้ คือ การศึกษาข้อมูลทั่วไป การค้นหาและคัดเลือกบุคคลที่จะเข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น

ซึ่งขั้นตอนในการสร้างหลักสูตรประกอบไปด้วย 8 ขั้นตอน คือ การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย การกำหนดแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้สอนนักเรียน การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการทดลองร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน การติดตามและประเมินผลเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร และการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

สำหรับในแต่ละขั้นตอนได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถสรุปวิธีการที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการจัดเวทีระดมความคิด

1.2 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนตะโหมด ป่าไม้และโรงเรียนประชาบำรุง

1.2.1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนตะโหมด

ชุมชนตะโหมดมีพื้นที่ตั้งอยู่ที่ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ทางทิศตะวันตก ห่างออกไปจากที่ว่าการอำเภอตะโหมด ประมาณ 8 กิโลเมตร ตั้งอยู่เชิงเขาทางด้านทิศตะวันออกของแนวเทือกเขาบรรทัด โดยสภาพพื้นที่จะลาดต่ำไปทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งจะสลับกันของเนินเขาเตี้ยและพื้นที่ราบ ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และแม่น้ำลำคลอง

ชาวตะโหมดจึงมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่าทั้งในด้านการเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค วัสดุในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และแหล่งรายได้ เป็นต้น ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคิดร้อยละ 80 โดยมีการปลูกยางพารา ทำนา สวนผลไม้ ปลูกพืชไร่ และเลี้ยงสัตว์

โครงสร้างชุมชนตะโหมดส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ลักษณะเด่นของชุมชนนี้ คือ มีกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด กลุ่มสถานาวัดตะโหมด และกลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง เป็นต้น

1.2.2 ข้อมูลทั่วไปของป่าไม้ ป่าไม้ของชุมชนตะโหมดแบ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัดและป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะเป็นป่าเขตร้อน ชนิดป่าดิบชื้นซึ่งเป็นป่าที่เกิดขึ้นในบริเวณที่มีฝนตกหนักตลอดปี พื้นที่ป่ามีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 60–100 เมตร

ปัจจุบันป่าไม้ของตำบลตะโหมดได้ถูกบุกรุกพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก ทำให้สภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์นั้นเหลืออยู่น้อยมาก แต่ก็ยังมีต้นไม้ที่มีค่าเหลืออยู่บ้าง เช่น ไม้หลุมพอง ไม้ตะเคียน ไม้จำปา ไม้ไข่เขียว ไม้รักเขา และหวายชนิดต่าง ๆ เป็นต้น พื้นที่ป่าไม้ในบริเวณดังกล่าวนี้ได้มีสัตว์ป่าจำนวนมาก แต่ปัจจุบันมีเหลืออยู่จำนวนน้อย หรืออาจจะสูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น แมวลายหินอ่อน สมเสร็จ เลียงผา และหมี เป็นต้น

นอกจากนั้นพื้นที่ป่าบริเวณนี้ยังมีแหล่งธรรมชาติอย่างอื่น ได้แก่ ถ้ำ เช่น ถ้ำพระ และถ้ำค้างคาว และบ่อน้ำร้อน เป็นต้น

1.2.3 ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียน

โรงเรียนประชาบำรุงก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2522 จากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน โดยการนำของท่านพระครูอุทิศกิจจาทร เจ้าอาวาสวัดตะโหมด ปัจจุบันมีครู – อาจารย์จำนวน 27 คนและมีนักเรียนจำนวน 551 คน มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา

ปีที่ 1 – 6 ทางโรงเรียนได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน เช่น มีการจัดทำหนังสือตะ
โหมคศึกษา การเชิญวิทยากรจากชุมชนมาสอนในชั้นเรียน และมีการจัดสอบนักรธรรมประจำปี
เป็นต้น

โรงเรียนประชาบำรุงได้เป็นโรงเรียนนำร่องในการจัดการเรียนการสอนตาม
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 โดยการเริ่มจัดการเรียนการสอนในภาค
เรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 ดังนั้นทางโรงเรียนจึงเริ่มทำความเข้าใจถึงกระบวนการและวางแผนการใช้
หลักสูตรแก่บุคลากรในโรงเรียน สามารถสรุปขั้นตอนในการดำเนินการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ดังนี้

1.3 ผลการวิจัย : กระบวนการและผลที่ได้จากการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

1.3.1 กระบวนการและผลที่ได้จากการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ผู้วิจัยได้นำกระบวนการมีส่วนร่วม
มาใช้ในการสร้างหลักสูตร ซึ่งมีความสอดคล้องกับการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่ปรับปรุงมาจาก
แนวทางการจัดสาระหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2545 ของโรงเรียน
ประชาบำรุง

สรุปได้ว่ากระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน มีการจัดเวที
ระดมความคิดจำนวน 8 ขั้นตอน คือ 1) การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลัก
สูตรท้องถิ่น 2) การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน 3) การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย
4) การกำหนดแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้สอนนักเรียน 5) การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และ
การตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร 6) การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัด
การเรียนการสอนในระบบโรงเรียน 7) การติดตามและประเมินผลเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจาก
การทดลองใช้หลักสูตร และ 8) การสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ในแต่ละขั้นตอนได้มี
การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดเวทีระดมความคิดไปตามการเสนอแนะของผู้เข้าร่วมในแต่ละขั้นตอน
จนกระทั่งสำเร็จออกมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน

1.3.2 หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนและการทดลองใช้

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ประกอบไปด้วยมาตรฐานการเรียนรู้ หัวข้อ
และเนื้อหาย่อย และแผนการเรียนรู้แต่ละเนื้อหา ซึ่งแต่ละแผนการเรียนรู้จะมีองค์ประกอบดังนี้
คือ จุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบเขตของเนื้อหา รูปแบบของกิจกรรม ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ผู้รู้
หรือวิทยากร และวิธีการวัดและประเมินผล

จากการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมเวทีระดมความคิดสรุปได้ว่า ควรนำหลักสูตรท้องถิ่นนี้ไปทดลองจัดการเรียนการสอนให้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 ของโรงเรียนประชาบำรุง

1.3.3 ผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

จากกระบวนการในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นพบว่ากระบวนการนี้ได้สร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ ด้านทักษะด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และด้านอื่น ๆ ซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นผู้รับผลการเรียนรู้ออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนแรก คือ ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชนและโรงเรียน

1) ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน ได้แก่

1.1) ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร เกิดความเข้าใจตนเอง เกิดการทบทวนความรู้เก่า สร้างองค์ความรู้ใหม่ และได้เรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดความรู้

1.2) วิทยากร รู้ความต้องการของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว เกิดความภาคภูมิใจที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เพราะหน้าที่นี้สามารถทำให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการดูแลป่าได้ และสามารถสร้างวิทยากรของชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

1.3) ชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวป่าของชุมชนจากการบอกเล่าของนักเรียน และถือว่าเป็นการสร้างความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองมากยิ่งขึ้น

2) ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน ได้แก่

2.1) นักเรียน ได้รู้จักตัวเอง บทบาทของตัวเอง และท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

2.2) ครู เข้าใจความสำคัญและเกิดทัศนคติที่ดีต่อหลักสูตรท้องถิ่น ได้เรียนรู้วิธีการวางแผนการสร้างหลักสูตรและแนวทางในการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ และได้ค้นพบแหล่งความรู้ในท้องถิ่น

2.3) ผู้บริหาร เห็นความจำเป็นและแนวทางการจัดการศึกษาแบบชุมชนมีส่วนร่วม การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้นั้นผู้บริหารต้องความสำคัญและยอมรับบทบาทของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ส่วนที่ 2 คือ ผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากการทดลองใช้หลักสูตร พบว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ ตลอดจนเกิดจิตสำนึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเกื้อกูลกันของชุมชนกับป่าไม้

2. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น : กรณีศึกษาเรื่องป่าของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ศึกษากระบวนการสร้างหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมและศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนในการใช้หลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าวด้วย จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 และ 4 ผู้วิจัยจะอภิปรายผลในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ กระบวนการและผลของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนและการทดลองใช้ ผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

2.1 กระบวนการและผลของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำประเด็นต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการและผลของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นมาอภิปรายผลเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบการจัดเวทีระดมความคิดและพลวัตของกระบวนการ และผลของการจัดเวทีแต่ละขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 รูปแบบการจัดเวทีระดมความคิดและพลวัตของกระบวนการ

รูปแบบการจัดเวทีระดมความคิดผู้วิจัยได้มีการปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมในเวทีแต่ละขั้นตอน ซึ่งผลการระดมความคิดของแต่ละเวทีส่วนใหญ่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จากการใช้รูปแบบต่าง ๆ ในการจัดเวทีระดมความคิดพบว่ารูปแบบการจัดเวทีค่อนข้างดี สามารถสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ประสบความสำเร็จเพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ในหลายส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่

ก. การกำหนดรูปแบบและลำดับขั้นตอนของแต่ละเวที โดยเริ่มจากการระดมความคิดจากเรื่องง่าย ๆ ที่เป็นเรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องที่ยากซึ่งอยู่ไกลตัวออกไป อย่างเช่น การจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 1 ในประเด็นความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นการระดมความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เมื่อเปรียบเทียบกับขั้นตอนที่ 4 ในประเด็นที่เป็นการเขียนแผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาย่อย ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวสำหรับชาวบ้านโดยทั่วไป แต่จากการสะสมประสบการณ์ในการคิดและความคุ้นเคยกับคำศัพท์ต่าง ๆ

ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ทำให้ผู้เข้าร่วมโดยทั่วไปสามารถจินตนาเสนอสิ่งที่ตนเองต้องการให้ลูกหลานในชุมชนได้เรียนรู้ได้

รูปแบบในการจัดเวทีระดมความคิดแบบนี้เป็นการกำหนดให้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อต้องการให้ผู้เข้าร่วมเกิดการแลกเปลี่ยนและให้ได้ความคิดต่าง ๆ ที่หลากหลาย และให้ผู้เข้าร่วมได้กระตุ้นความคิดซึ่งกันและกัน (วราลักษณ์ ไชยทัพ, 2544: 68 – 111) การกระตุ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ นั้นมีความจำเป็นมาก เพราะทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกยึดมั่นผูกพันเรื่องนั้น ๆ (Commitment) และมีส่วนในการปฏิบัติ (Behavior component) ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเอง (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 157) โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้คอยช่วยเหลือในการซักถามเพิ่มเติมหรือสรุปจัดหมวดหมู่ความคิด

ข. การกำหนดเวลาในการจัดเวทีระดมความคิด การกำหนดวันและเวลาในการจัดเวทีระดมความคิดเป็นเรื่องสำคัญมาก สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้มีเกณฑ์การพิจารณาที่ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดและความสะดวกของทั้งชุมชนและโรงเรียน โดยทั้ง 2 ฝ่ายได้ให้ความเห็นที่ตรงกันว่า การจัดเวทีระดมความคิดไม่ควรจัดให้ตรงกับช่วงที่ทางชุมชนมีภาระกิจหรืองานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสองศาสนา และงานปิดทองฝังลูกนิมิตของวัดตะโหมดในช่วงวันที่ 5 – 17 เมษายน 2545 เป็นต้น นอกจากนี้ทั้งชุมชนและโรงเรียนยังได้มีข้อพิจารณาในการกำหนดวันและเวลาในการจัดเวทีระดมความคิดเพิ่มเติม โดยได้แยกเป็นรายละเอียดเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) ผู้เข้าร่วมที่เป็นตัวแทนจากชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกรีดยางพาราซึ่งเสร็จประมาณ 10.00 น. ดังนั้นบุคคลกลุ่มนี้จึงได้เสนอให้มีการจัดเวทีระดมความคิดในวันใดก็ได้ แต่ต้องจัดเวทีประมาณช่วงที่ยังเป็นต้นไป ถ้าหากวันใดมีฝนตกก็สามารถจัดเวทีในวันและเวลาใดก็ได้

2) ผู้เข้าร่วมที่เป็นตัวแทนจากชุมชนที่ทำงานสังกัดหน่วยงานราชการ ได้ให้เหตุผลในการกำหนดวันและเวลาในการจัดเวทีไว้ 2 แนวทาง คือ

2.1) ผู้เข้าร่วมบางส่วนได้เสนอแนวทางว่า ควรจัดเวทีในวันและเวลาราชการเท่านั้น เพราะในวันหยุดนั้นต้องเดินทางกลับบ้าน และมีภาระกิจส่วนตัว

2.2) ผู้เข้าร่วมบางส่วนเสนอให้จัดเวทีในวันและเวลาใดก็ได้ หากไม่ติดธุระที่เป็นงานราชการด่วนก็สามารถเข้าร่วมในเวทีได้ เพราะเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้ว

3) ผู้เข้าร่วมจากระบบโรงเรียน ซึ่งประกอบไปด้วยครูและนักเรียนเสนอว่าเพื่อความสะดวกในการเข้าร่วมให้จัดเวทีระดมความคิดในวันและเวลาราชการ แต่ในทางปฏิบัติ

ผู้วิจัยพบว่าไม่สามารถหาเวลาว่างที่ครูและนักเรียนสามารถเข้าร่วมได้ทุกคน จึงได้มีการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างครู นักเรียน และผู้วิจัย สรุปว่าสามารถจัดเวทีในวันหยุดได้ โดยพยายามกำหนดวันและเวลาที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าร่วมได้มากที่สุด

จากการพิจารณากำหนดวันและเวลาในการจัดเวทีระดมความคิดได้มีความสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาสำหรับกำหนดวันประชุมตามแนวคิดของสมิต สัจฉกร (2543: 71 – 72) ที่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการกำหนดวันและเวลาเป็นอย่างมาก โดยเน้นว่าผู้จัดต้องคำนึงถึงวันหยุด สภาพอากาศ ฤดูฝน และประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนาของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ

ค. ผู้เข้าร่วมต้องมีลักษณะที่เหมาะสมต่อกระบวนการมีส่วนร่วม โดยผู้เข้าร่วมต้องมีความตระหนักต่อธรรมชาติและข้อจำกัดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีความรับผิดชอบโดยเห็นความสำคัญของตนเองต่อสังคม เข้าใจบทบาทของตนเองต่อสังคม มีบทบาทในการร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชน มีความรู้และสนใจสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และต้องเป็นบุคคลที่มีความเสียสละและตั้งใจในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน (อุทุมพร อสัมภินวงศ์, 2545: 15; ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 152-153)

การจัดเวทีระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรประสบความสำเร็จได้นั้น เนื่องจากผู้เข้าร่วมมีลักษณะดังกล่าวพอสมควร โดยการสังเกตจากการแสดงความคิดเห็น อย่างเช่น มีผู้เข้าร่วมหลายคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้างได้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นด้วยความสมัครใจ ผู้เข้าร่วมดังกล่าวได้ให้ความเห็นจากที่ได้เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดนี้ เพราะต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนของชุมชนตะโหมด (นายพันธ์ช่วยชุมชนชาติ และนายสมทบ เขียวจิ้น)

ง. วิธีการดำเนินกิจกรรมในเวทีระดมความคิด วิธีการดำเนินกิจกรรมย่อมส่งผลต่อความสำเร็จของแต่ละขั้นตอนนี้ด้วย โดยวิธีดำเนินการต้องมีการเปิดกว้างให้ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดอย่างเป็นอิสระแต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบประเด็นในแต่ละเวทีด้วย

นอกจากนั้นการจัดแบ่งกลุ่มย่อยของผู้เข้าร่วมต้องมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของแต่ละเวทีด้วย อย่างเช่น ในการระดมความคิดขั้นตอนที่ 3 มีประเด็นการกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย ซึ่งได้แยกผู้เข้าร่วมกลุ่มเด็กออกจากกลุ่มผู้ใหญ่ เพื่อป้องกันการแสดงความคิดเห็นในลักษณะที่เป็นการชี้นำหรือการครอบงำ จึงทำให้นักเรียนสามารถระดมความคิดได้ตามความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง

จ. ผู้เข้าร่วมมีความสนใจและมีความรู้ในประเด็นที่ระดมความคิด เนื่องจากการนำประเด็นเรื่องป่าของชุมชนมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้น เป็นข้อสรุปที่มาจากผู้เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดของขั้นตอนที่ 1 ซึ่งเป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง จึงทำให้การจัดเวที

ระดมความคิดในขั้นตอนอื่น ๆ ที่ตามมามีการระดมความคิดสำเร็จไปด้วยดี โดยวิธีการดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับเทคนิคการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543, 157 – 162) ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นเทคนิคทางจิตวิทยาที่ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกผูกพันต่อเรื่องนั้น ๆ จนกระทั่งทำให้ผู้เข้าร่วมได้มีการชักชวนผู้ที่มีความเหมาะสมในการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเรื่องได้เข้ามาร่วมสร้างหลักสูตรด้วย

จากแนวคิดของสมิต สัจฉกร (2543: 133 – 137) กล่าวว่าเมื่อผู้เข้าร่วมมีความสนใจประเด็นนั้น ๆ อยู่แล้วจะส่งผลให้มีการเตรียมรวบรวมประสบการณ์หรือความคิดเห็นล่วงหน้า เมื่อถึงเวลาระดมความคิดในประเด็นนั้นก็สามารถพูดในสิ่งที่ตัวเองรู้และมีประโยชน์ต่อประเด็นนั้นจริง ๆ และมีการแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกว่าตัวเองมีความในใจประเด็นนั้น ๆ เป็นพิเศษ อย่างเช่น ในการจัดเวทีระดมความคิดขั้นตอนที่ 2 ผู้เข้าร่วมได้เสนอแนะให้ผู้วิจัยแจ้งประเด็นสำหรับการระดมความคิดให้ทราบล่วงหน้า เมื่อถึงขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยจึงสังเกตเห็นว่าผู้เข้าร่วมบางคนได้นำสมุดบันทึกส่วนตัวที่บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไว้มากมายมาประกอบการระดมความคิดด้วย เช่น ตำราสมุนไพร ของนายกมล ขุนจันทร์ สมุดบันทึกการไปบรรยายในสถานที่ต่าง ๆ และบันทึกการประชุมกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของนายวรรณ ขุนจันทร์

จ. การประเมินผลการจัดเวทีระดมความคิดทุกขั้นตอน โดยผู้วิจัยได้นำผลการประเมินนี้ไปปรับปรุงใช้ในขั้นตอนต่อไปทุกครั้ง และการปรับเปลี่ยนเวทีตามข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมทุกครั้งนั้นสามารถทำให้การจัดเวทีในครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพในการระดมความคิดมากยิ่งขึ้นด้วย และยังทำให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกว่าความคิดเห็นของตนเองมีค่า เช่น การเปลี่ยนแปลงสถานที่ในการจัดเวทีจากห้องโสตฯมาเป็นลานใต้อาคารเรียนเพราะมีลมพัดผ่านตลอดเวลาตามข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วม ทำให้อากาศปลอดโปร่ง จึงมีสมาธิในการระดมความคิดมากยิ่งขึ้น และทำให้ผู้เข้าร่วมมีความพอใจที่ข้อเสนอแนะของตนได้รับการยอมรับ

ข. การใช้เทคนิคหรือจิตวิทยาในการดำเนินการในเวที การใช้เทคนิคดังกล่าวย่อมมีผลต่อการระดมความคิดด้วย อย่างเช่น ผู้ดำเนินการต้องไม่เป็นผู้ชี้แนะ ต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมทุกคน และการสรุปผลการระดมความคิดในแต่ละประเด็นต้องฟังผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ หากมีประเด็นใหม่หรือมีการเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมนอกเวที ผู้เข้าร่วมต้องนำประเด็นดังกล่าวมาระดมความคิดในเวทีก่อนการตัดสินใจทุกครั้ง เพราะเป็นการจัดเวทีในลักษณะของการมีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้องให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมตัดสินใจในทุกประเด็น เพื่อให้ผลการระดมความคิดเกิดจากเวทีอย่างแท้จริง

2.1.2 ผลของการจัดเวทีระดมความคิดแต่ละขั้นตอน

ผลจากการระดมความคิดของแต่ละเวทีทำให้เกิดการเขียนหลักสูตรท้องถิ่นไปตามลำดับขั้นตอน โดยเนื้อหาที่ออกมานั้นเมื่อผ่านการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ คือ อาจารย์สว่างรวมจินดา ในฐานะผู้อำนวยการโรงเรียนประชาบำรุง พบว่าการปรับเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อย ได้แก่ การเปรียบเทียบผลดีผลเสียของป่าไม้ และวิธีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าโดยทั่วไปของพื้นที่ในประเทศไทย ซึ่งเนื้อหาย่อยที่ผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำเพิ่มเติมนั้น ผู้วิจัยได้นำเข้าไปเสนอในเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 5 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรได้ร่วมกันพิจารณาอีกครั้ง เพราะการสร้างหลักสูตรในขั้นตอนที่ผ่านมาได้ผ่านการสรุปในเวทีระดมความคิดทุกขั้นตอน ดังนั้นเมื่อมีการเสนอแนะให้เพิ่มเติมเนื้อหาย่อยเข้ามา ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องนำเข้าไปพิจารณาในเวทีระดมความคิดอีกครั้งด้วย

ลักษณะโดยทั่วไปของหลักสูตรท้องถิ่นอยู่ในเกณฑ์ที่ดีพอสมควร เพราะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

ก. ผลของเวทีระดมความคิดได้ปรากฏออกมาเป็นลำดับตามขั้นตอนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย การเขียนแผนการเรียนรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เอื้อการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนของแต่ละเนื้อหาย่อย เพราะการสร้างหลักสูตรที่มีขั้นตอนแบบนี้ทำให้ผู้จัดการเรียนการสอนสามารถตรวจสอบได้ว่าการจัดการเรียนการสอนนั้นมีความสอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชนเพียงใด

ข. การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่สอดคล้องกับผลการศึกษาของหลาย ๆ ท่าน อย่างเช่นการศึกษาของบัวผัน ถัดทิศา (2540) พงนา เทียนธาดา (2543) และมณฑิชา ชนะสิทธิ์ (2539) แต่มีขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยนำมาใช้นั้นมีความแตกต่างบางส่วนจากแนวคิดของพงนา เทียนธาดา (2543) โดยพงนา เทียนธาดา ที่ได้นำขั้นตอนการประชาสัมพันธ์หลักสูตรท้องถิ่นมาไว้หลังขั้นตอนการทดลองใช้หลักสูตร ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้มีขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมให้ข้อมูลพื้นฐาน และเป็นการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ แต่ลักษณะการดำเนินการดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเองได้นำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในขั้นตอนต่าง ๆ ก่อนการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ จากผู้ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่น

ค. สภาพการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หลักสูตรนี้สามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องตามที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 4 นั้น โดยนำสภาพ

การมีส่วนร่วมในเวทีระดมความคิดมาวิเคราะห์ตามที่ Kasperson และ Breitbank (1969: 1-3) ที่ได้เสนอมาตรการจัดการมีส่วนร่วมที่มี 3 ประการ ได้ดังนี้

1) ความเคลื่อนไหวโดยกลุ่ม สำหรับในการจัดเวทีระดมความคิดนั้นมีลักษณะความเคลื่อนไหวโดยกลุ่มอย่างชัดเจน เพราะในแต่ละเวทีนั้นมีจำนวนผู้เข้าร่วมที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกเวทีจะมีผู้ร่วมสร้างหลักสูตรมากกว่า 1 คนเสมอ และมีการสรุปผลการระดมความคิดของกลุ่มใหญ่ในทุกประเด็น

2) ความหนาแน่นของการกระทำ สามารถสังเกตได้จากการที่มีผู้เข้าร่วมสร้างหลักสูตรด้วยความสมัครใจเป็นจำนวนหลายคน และเป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลที่เข้าร่วมในลักษณะนี้จะเข้าร่วมระดมความคิดอย่างสม่ำเสมอ เพราะมีทัศนคติที่ดีและภาคภูมิใจต่อป่าไม้ของชุมชนตะโหมด จึงต้องการจะเป็นผู้ร่วมสร้างหลักสูตรเพื่อการสืบสานความคิดให้ลูกหลานได้ดูแลรักษาป่าไม้ต่อไปได้ (นายคล่อง อาศัย และนายบุญชม เพ็ญจำรัส)

3) คุณภาพของการเข้าร่วม ในเวทีระดมความคิดสำหรับสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้น สามารถสังเกตได้จากการทำงานร่วมกันในเวทีระดมความคิดที่มีลักษณะของการเปิดใจกว้างยอมรับความคิดและความสามารถของผู้อื่น จึงทำให้เกิดความคิดที่หลากหลายตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของแต่ละคน

ง. ผลที่ได้จากการระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสามารถนำไปสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ โดยสังเกตจากผลการเรียนรู้ที่นักเรียนสรุป เช่น การเดินป่าทำให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าไม้มากขึ้น สามารถเป็นผู้บรรยายในการนำเที่ยวในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนเขาหัวช้าง

2.2 หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนและการทดลองใช้

2.2.1 หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนนี้มีความสมบูรณ์ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ

ก. หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนมีความสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 หลักสูตรที่สร้างขึ้นนั้นจัดอยู่ในสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 4-6) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในมาตรฐาน ส 5.2 คือ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคัวัฒนธรรม และมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กรมวิชาการ, 2544: 23-24)

ข. รูปแบบการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น รูปแบบการสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นการเปิดโอกาสให้สถานศึกษาหรือท้องถิ่นสามารถสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ แต่ต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ซึ่งเป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนนั้น มีลักษณะการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวคิดของอูมูม เซยกีวงส์ (2545: 21-37) คือ เป็นการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นจากสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นหลักสูตรเฉพาะซึ่งสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่น ตรงกับความต้องการของผู้เรียน มีความใหม่ ทันสมัยอยู่เสมอ โดยมีขั้นตอนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ การสำรวจสภาพปัญหาชุมชน การวิเคราะห์สภาพปัญหา การเขียนผังหลักสูตร การเขียนแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล

เวทีระดมความคิดนี้เป็นการมีส่วนร่วมของทั้งชุมชนและโรงเรียน จึงได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน โรงเรียน และชุมชน ซึ่งการสร้างหลักสูตรนี้ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเชิงดาว ซึ่งเริ่มต้นด้วยการสร้างความตระหนักให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ได้เนื้อหาบรรจุลงในหลักสูตร ให้ครูชาวบ้าน (ปราชญ์ชาวบ้าน) ช่วยกันสรรหาบุคคลที่เหมาะสมมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง นำหลักสูตรมาสังเคราะห์และจัดทำเป็นรูปเล่มของหลักสูตรที่สมบูรณ์ (กชกร ชินะวงศ์, 2545: 18 - 20)

ค. หลักสูตรได้มีการกำหนดให้รูปแบบกิจกรรมที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ ทักษะ ทักษะ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กิจกรรมศึกษาในเส้นทางเดินป่า ทำให้นักเรียนมีความสุขที่ได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง และมีวิทยากรให้ความรู้ที่มีความสนิทสนมทั้งคุณค่า คุณลุ่มคอยอธิบายหรือตอบข้อสงสัยอย่างใกล้ชิด เป็นต้น

ง. หลักสูตรนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ของชุมชนได้เข้าร่วมในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เช่น นายพันธ์ ช่วยชุมชนได้สอนการทำได้ นายกมล ขุนจันทร์ได้สอนเกี่ยวกับพืชที่เป็นสมุนไพร เป็นต้น นับว่าเป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่บุคคลที่มีความรู้ของชุมชนได้เป็นผู้ถ่ายทอดความเคลื่อนไหวทางธรรมชาติของชุมชน ซึ่งมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในแหล่งศึกษาธรรมชาติ ซึ่งนักเรียนจะได้เห็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในธรรมชาติ ความหลากหลาย การกระจายตัวของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในธรรมชาติ จิตจำกัดของการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ รวมทั้งจิตจำกัดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติชุมชน และให้นักเรียนเห็นคุณค่าของธรรมชาติ เพื่อให้เกิด

ความเข้าใจ ความรักและความห่วงใย และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการถนอมรักษาความงาม ความมีอยู่และดำรงอยู่ของธรรมชาติที่มีคุณค่านั้นให้คงอยู่ตลอดไป (วราพร ศรีสุพรรณ, 2539: 71 –74)

2.2.2 การทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น

เนื่องจากผลการระดมความคิดในขั้นตอนที่ 4 ผู้เข้าร่วมได้เสนอให้นำหลักสูตรท้องถิ่นไปจัดการเรียนการสอนให้แก่แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพราะเป็นระดับชั้นแรกในช่วงชั้นที่ 3 จึงต้องการให้เป็นผู้เริ่มต้นในการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน โดยหวังว่าในอนาคตกลุ่มดังกล่าวนี้จะสามารถนำผลการเรียนรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งได้มีการนำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ไปทดลองจัดการเรียนการสอนในช่วงเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม 2545 จากการทดลองจัดการเรียนการสอนแล้วผู้วิจัยได้สังเกตผลการเรียนรู้เบื้องต้นจากลักษณะการจัดของครูผู้จัดการเรียนการสอนและผลการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกันของครูผู้จัดการเรียนการสอน วิทยากร และนักเรียน จึงคิดว่าหลักสูตรท้องถิ่นมีความสำเร็จพอสมควร โดยสังเกตจากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1) เกิดเครือข่ายการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน เพื่อสามารถเป็นแนวทางให้มีการติดต่อประสานงานในด้านอื่น ๆ ต่อไป

2) ครูได้มีการเรียนรู้เพิ่มขึ้นทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ ด้านทักษะ และด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น ค้นพบแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ยอมรับความคิดของคนในชุมชนมากขึ้น และได้มีแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เป็นต้น

3) วิทยากรเพิ่มมากขึ้นทั้งในแง่ของจำนวนและประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญ ในหลาย ๆ ด้าน

4) นักเรียนมีความสนุกสนานในการเรียนรู้ โดยการสังเกตจากการพยายามซักถาม วิทยากร การร่วมเล่นเกม และจากการพูดคุยทอดหรืออธิบายผลการเรียนรู้ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

แต่การนำหลักสูตรนี้ไปทดลองจัดการเรียนการสอนในครั้งนี้พบว่าเกิดปัญหาด้วยเช่นกัน ดังนี้

1) นักเรียนที่ทดลองใช้หลักสูตร คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเป็นนักเรียนที่มีอายุน้อย จึงมีอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องมีการศึกษาภาคสนาม เพราะบางกิจกรรมต้องมีการเดินป่าเป็นระยะทางหลายกิโลเมตร ทำให้ครูผู้จัดการเรียนการสอนต้องดูแลระมัดระวังอันตรายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดอุบัติเหตุเป็นพิเศษด้วย

2) ครูผู้จัดการเรียนการสอนมีปัญหาในการนำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมในภาคสนามเพราะมีจำนวนนักเรียนมากเกินไปจึงไม่สามารถดูแลนักเรียนได้ทั่วถึง

3) ขาดการช่วยเหลือด้านงบประมาณค่าใช้จ่ายบางส่วนจากทางโรงเรียน เช่น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่ารถรับ - ส่งนักเรียน

4) ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนมีน้อย จึงต้องมีการนำหลายเนื้อหา ย่อยมารวมกันเพื่อความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และมีความสอดคล้องกับเวลา ที่ทางโรงเรียนได้กำหนดมาให้

2.3 ผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

2.3.1 ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชนและโรงเรียน

ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชนและโรงเรียนที่เกิดขึ้นต่อผู้ร่วม สร้างหลักสูตร วิทยากร ชาวบ้าน นักเรียน ครู และผู้บริหาร โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนี้ได้รับผล การเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบทบาทที่บุคคลดังกล่าวได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ ด้านทักษะ ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และด้านอื่น ๆ โดย สามารถสรุปเป็นผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของชุมชน และโรงเรียน ได้ดังนี้

ก. ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของชุมชน โดยสรุปผลการ เรียนรู้ที่สำคัญซึ่งในส่วนของชุมชนได้รับนั้น ได้แก่ ความเข้าใจกระบวนการมีส่วนร่วมในการ สร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนในระบบโรงเรียน โดยการสร้างเครือข่ายร่วมกับโรงเรียน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งเป็นเครือข่ายในการจัดการเรียนการสอน จึงทำให้เกิดความภาคภูมิใจทั้งผู้ที่ได้ร่วมสร้าง หลักสูตรและผู้เป็นวิทยากร เพราะตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในการนำความรู้และประสบการณ์จาก การดำรงชีวิตไปสร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนได้ เป็นต้น

ข. ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของโรงเรียน สำหรับโรง เรียนมีผู้เกี่ยวข้องที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกันออกไป ทั้งผู้บริหาร ครู และนักเรียน จึงทำให้แต่ละคนได้รับผลการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอสรุปเฉพาะผลการเรียนรู้เด่น ๆ ที่บุคคลดังกล่าวได้รับ คือ

1) ผู้บริหาร ได้เข้าใจความต้องการของชุมชนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่นั่นว่าต้องเกิดจากการให้ความสำคัญของผู้บริหาร โรงเรียน และชุมชนต้องการสร้างหลักสูตร และสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วย

2) ครู มีการยอมรับในความคิด ความรู้ และประสบการณ์ของคนในชุมชน รวมทั้งได้รู้จักแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และมีการนำรูปแบบกิจกรรมที่แปลกใหม่ ซึ่งเกิดจากความคิด ของบุคคลที่หลากหลายในชุมชนมาสร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนได้มากขึ้น

3) นักเรียนได้มีความเข้าใจสภาพป่าและลักษณะอื่น ๆ ของชุมชนมากขึ้น ได้เห็นความสามารถของวิทยากร และผู้ใหญ่ในชุมชนที่ได้ถ่ายทอดความรู้และสร้างผลงานต่าง ๆ ไว้ในชุมชนมากมาย นอกจากนั้นยังได้ร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความสนุกสนานอีกด้วย การเรียนรู้ดังกล่าวนั้นย่อมเป็นผลสืบเนื่องจากกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นลักษณะการจัดเวทีระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมที่ได้ใช้การระดมความคิด ตามที่ สมชาติ กิจยรรยง (2545: 149-162) ได้กล่าวไว้ว่าเทคนิคนี้สามารถช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความคิดสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยไม่คำนึงว่าความคิดเห็นนั้นจะถูกต้องหรือไม่ หลังจากนั้นจึงมีการนำความคิดดังกล่าวมาอภิปรายร่วมกันเพื่อสรุปความคิดที่เหมาะสมให้เป็นความคิดของกลุ่มต่อไป การเปิดโอกาสและยอมรับดังกล่าว นำมาซึ่งการยอมรับและเคารพในความคิดของผู้เข้าร่วมทุกคน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน ในบรรยากาศของ ภัยามมิตร นำไปสู่ผลการเรียนรู้ในทางที่ดีขึ้นของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมในกระบวนการด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับต่อผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เข้าร่วมต้องมีปัจจัยที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ตามแนวคิดของ ทิศนา แคมมณีและคณะ (2544: 35-47) ได้แก่

1) ผู้บริหารโรงเรียน ที่ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนางานวิชาการ ซึ่งสังเกตได้จากการที่ท่านได้เสนอผลงานดีเด่นจนกระทั่งทำให้สำนักงานสามัญจังหวัดพิจิตร ได้คัดเลือกให้โรงเรียนประชาบำรุงได้เป็นโรงเรียนนำร่องในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และมีการเปิดโอกาสให้นำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนมรดกลองใช้ได้ทันทีในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545

2) ครูมีความเต็มใจและพร้อมที่จะทดลองจัดการเรียนการสอนในรูปแบบใหม่ ๆ ที่หลากหลาย ทำให้นักเรียนสามารถได้เรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายกว่าเดิม

3) บุคคลในชุมชนที่ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงความพร้อม และศักยภาพสูง รวมทั้งมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกับโรงเรียน จึงมีส่วนทำให้กระบวนการสร้างหลักสูตรประสบความสำเร็จ และสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มาก

2.3.2 ผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น

ผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น มีความแตกต่างกันไป ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ ด้านทักษะ และด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งผลการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ย่อมมีสาเหตุหลายประการ

ก. ผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้กับวิทยากร การนำหลักสูตรไปใช้นั้นทำให้เกิดอิทธิพลทางสังคมระหว่างผู้ใหญ่ที่เป็นสิ่งเร้าที่มีผลต่อพฤติกรรมของ

นักเรียน โดยผ่านกระบวนการ คือ การเร้า การเสริมแรง และการเปรียบเทียบทางสังคม ผู้ใหญ่ได้เป็นแหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนเนื่องจากนักเรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้ใหญ่ เฟสติงเจอร์ (Festinger) (1954, อ้างถึงใน คณะศึกษาศาสตร์, 2537: 412 -413) กล่าวว่านักเรียนอาจจะมีสถานการณ์ที่มีความคลุมเครือไม่แน่ใจเกี่ยวกับความคิดเห็นและการตัดสินใจของตนเอง แต่เขาก็จะนำพฤติกรรมของผู้ใหญ่มาเป็นเครื่องชี้แนะพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งถ้านักเรียนเกิดความไม่เข้าใจสิ่งใดแล้วผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีเขาก็จะปฏิบัติตามด้วย เช่น การเสียดสีในการทำงานในกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน การร่วมดูแลป่า และการร่วมระดมความคิดเพื่อสร้างหลักสูตร สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่พฤติกรรมของนักเรียนได้

ข. การกระตุ้นประสาทสัมผัสของนักเรียน นักเรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจจากการจัดการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรงในภาคสนาม การฝึกปฏิบัติ และการร่วมสรุปผลการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยทางโครงสร้างของเขาวนปัญญาตามที่โอษฐ์ วาริรักษ์ (2525: 49, อ้างถึงใน วรรณิ ลิ้มอักษร, 2540: 23 -24) ได้อธิบายว่า ความสามารถในการรับรู้เป็นสภาวะที่ประสาทสัมผัสแล้วรายงานการสัมผัสไปสู่สมอง เกิดเป็นการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่รับรู้เข้ากับประสบการณ์เก่า แล้วมีปฏิกิริยาตอบโต้ออกไปด้วยคำพูดหรือการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น นักเรียนได้รู้ประวัติความเป็นมาในเรื่องป่าของชุมชนและความเข้าใจความเกื้อกูลของชุมชนกับป่าไม้ จากการบรรยาย และนักเรียนได้เข้าไปสัมผัสกับป่าไม้ในสภาพพื้นที่จริง ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้เก่ากับประสบการณ์ใหม่ได้และทำให้ความเข้าใจนั้นลึกซึ้งขึ้น เป็นต้น

ค. การจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ที่อดัม เชยกิจวงศ์ (2545: 38 -43) ได้อธิบายถึงการเรียนรู้ที่สามารถทำให้นักเรียนได้เรียนรู้มากนั้นว่าควรจะเป็นการจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนรู้ตามสภาพจริง และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพราะเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่ตรงกับระดับความรู้และความสามารถ อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรมที่ตรงกับความสนใจ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตของตนเองโดยเน้นกระบวนการและกิจกรรมที่หลากหลายทั้งกระบวนการกลุ่ม และการศึกษาด้วยตนเองอย่างสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรนี้ ทั้งที่เกิดขึ้นจากนักเรียนที่ร่วมสร้างหลักสูตร และที่เกิดจากนักเรียนที่ได้ใช้หลักสูตร เช่น การระดมความคิดที่เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ การเดินป่า การปลูกต้นไม้ และการศึกษาข้อมูลในชุมชนด้วยตนเอง

2.4 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ทั้งในส่วนของชุมชนและโรงเรียนที่มีผลต่อการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นแยกได้เป็นปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำเสนอปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรเป็น 3 ส่วน คือ ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน โรงเรียน และผู้วิจัย ดังนี้

ก. ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน นับว่าเป็นส่วนสำคัญมากในการทำให้การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป สำหรับในชุมชนตะโหมดมีปัจจัยต่าง ๆ ของชุมชนที่มีส่วนส่งเสริมให้การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องป่าของชุมชนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การศึกษา เส้นทางการคมนาคม สภาพเศรษฐกิจ วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีในการอยู่ร่วมกับป่า

1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน จากการสันนิษฐาน คำบอกเล่า และจากเอกสารที่ได้ค้นคว้า พบว่าชุมชนนี้มีความเป็นมาที่ยาวนาน ซึ่งดั้งเดิมพื้นที่ของชุมชนตะโหมดเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยมุสลิม ในปัจจุบันเมื่อมีการเข้ามาอยู่ทั้งชาวไทยมุสลิมและไทยพุทธ ได้มีการพึ่งพาอาศัยและให้เกียรติซึ่งกันและกัน จากการที่เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ทำให้ผู้คนทั้ง 2 ศาสนาได้มีกิจกรรมที่เรียกว่า “ประเพณี 2 ศาสนา” ซึ่งเป็นกิจกรรมของศาสนาพุทธและอิสลามแสดงถึงความผูกพันและการอยู่ร่วมกันของคนในอดีต จากลักษณะดังกล่าวที่มีการตั้งถิ่นฐานในชุมชนนี้มายาวนาน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความผูกพันกันของระบบเครือญาติ เมื่อคนในชุมชนบางส่วนได้มีแนวคิดที่ต้องการสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน จนกระทั่งมีการเริ่มต้นสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จึงมีบุคคลที่มีความหลากหลายสนใจเข้าร่วมด้วย จึงทำให้กระบวนการสร้างหลักสูตรประสบความสำเร็จได้

2) การศึกษา การให้ความสำคัญต่อการศึกษาของสมาชิกในชุมชน โดยชุมชนนี้ได้มีการร่วมแรงร่วมใจกันสร้างโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้ลูกหลานได้มีสถานที่เรียนซึ่งอยู่ภายในชุมชน และชุมชนได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่ทางชุมชนสามารถจัดให้แก่สมาชิกได้ คือ การให้การศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ เช่น ศาสนาพุทธทางวัดตะโหมดร่วมกับโรงเรียนประชาบำรุงให้นักเรียนได้เข้าสอบนักธรรมร่วมกับพระภิกษุเป็นประจำทุกปี และในส่วนของศาสนาอิสลามมีการสอนในดอนเย็นและวันเสาร์ - อาทิตย์ จากเหตุผล

นี้เมื่อทางชุมชนได้มีโอกาสในการร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จึงเห็นว่าตัวแทนที่เป็นกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และชาวบ้านที่เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ได้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

3) **วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีในการอยู่ร่วมกับป่า** การที่คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งการเป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพรในการรักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และ แหล่งรายได้ ทำให้ชาวบ้านให้ความสำคัญและมีความผูกพันกับป่าไม้ จากที่กล่าวมานั้นทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องการสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับป่าและรักษาให้ป่าไม้ของชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป ทำให้การสร้างหลักสูตรได้สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี

4) **โครงสร้างของชุมชน**

4.1) **ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ** ชุมชนตะโหมคเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ โดยผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งของเด็กหรือวัยรุ่น ก็จะทำให้ผู้ใหญ่ที่ทั้งสองฝ่ายให้ความไว้วางใจและรู้ความขัดแย้งเรื่องนั้น ๆ ดีพอสมควรได้ร่วมพิจารณาไกล่เกลี่ยปัญหา จึงถือเป็นการสิ้นสุดปัญหาหรือความขัดแย้ง แต่ถ้าเป็นเรื่องใหญ่หรือเป็นความขัดแย้งของผู้ใหญ่ก็จะให้ผู้ที่ทั้งสองฝ่ายให้ความเคารพหรือให้ท่านเจ้าอาวาสวัดตะโหมค คือ พระครูอุทิศกิจจาทร เป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งให้

จากความสัมพันธ์แบบเครือญาตินี้ทำให้ผู้ใหญ่ในชุมชนมีความเอ็นดูต่อรุ่นลูกหลาน พยายามสร้างการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ให้ลูกหลานในชุมชน เช่น มีการจัดประเพณีสองศาสนาในช่วงวันสงกรานต์ และการสร้างหลักสูตรตะโหมคศึกษา จากที่กล่าวมานี้ทำให้มีส่วนส่งเสริมให้กระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนด้วย

4.2) **การรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาภายในชุมชน** ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดตะโหมคได้เป็นศูนย์รวมบุคคลในการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยการร่วมกันก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนส่วนใหญ่เกิดขึ้นและได้มีการติดต่อประสานงานโดยผ่านทางวัดตะโหมคอย่างสม่ำเสมอ อย่างเช่น กลุ่มสถานาวัดตะโหมค กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง กลุ่มไม้ผล กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ดังนั้นในการสร้างหลักสูตรครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้เริ่มต้นด้วยการไปขอคำปรึกษาจากผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ได้เวะเวียนเข้ามาร่วมพูดคุยเป็นประจำที่วัดตะโหมค จากการดำเนินการดังกล่าวนี้จึงคิดว่าได้มีส่วนส่งเสริมให้การสร้างหลักสูตรประสบความสำเร็จ เพราะวัดตะโหมคเป็นศูนย์กลางของความศรัทธาของชาวตะโหมคมาตลอด

5) **พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย** เนื่องจากชุมชนนี้ส่วนใหญ่ได้มีการใช้ที่ดินที่มีการทำสวนยางพาราประมาณ 75.33 % ของการใช้พื้นที่ในการเกษตร การใช้พื้นที่ดังกล่าวบางส่วนมีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเอาพื้นที่มาปลูกยางพารา เมื่อมีฝนตกหนักทำให้ชุมชนตะโหมดเกิดน้ำท่วม โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2542 ที่มีน้ำท่วมหนักทำให้มีชาวบ้านบางส่วนคิดที่จะหันมาอนุรักษ์ป่าไม้ตามธรรมชาติเอาไว้เพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วม สร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ลูกหลานในชุมชน และเป็นแหล่งอาหารของชุมชนต่อไป จากเหตุผลนี้จึงมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน

6) **ปัจจัยภายนอก** ปัจจัยภายนอกได้มีส่วนในการกระตุ้นให้ทางชุมชนได้คิดที่จะสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนหรือบุคคลภายในชุมชนของตนเอง จนกระทั่งทางชุมชนได้จัดทำหนังสือตะโหมดศึกษา โดยปัจจัยภายนอกที่มีส่วนส่งเสริมให้กระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นประสบความสำเร็จ คือ

6.1) บุคคลในชุมชนมีศักยภาพและมีความสามารถจนกระทั่งได้รับการยกย่องจากสังคมภายนอกในการร่วมเป็นวิทยากรในการบรรยายหรือสัมมนา ทั้งด้านการเป็นผู้นำในการก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรทำนา และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การที่ท่านได้เรียนรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา จึงได้นำความรู้ดังกล่าวมาแสดงความคิดเห็นร่วมกับโรงเรียนในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน และได้เสนอความคิดที่เป็นการสร้างการเรียนรู้ในประเด็นต่าง ๆ ภายในกลุ่มสถานวัดตะโหมด

6.2) บุคคลจากภายนอกได้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนตะโหมด จากการศึกษาดูงานของกลุ่มนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และสถาบันราชภัฏสงขลา เป็นต้น และมีกลุ่มบุคคลจากหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกชุมชนเข้ามาดูงาน จากการทำมีคนเข้ามาดูงานจำนวนมากจึงได้มีส่วนในการกระตุ้นให้ทางชุมชนได้คิดที่จะสร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนหรือบุคคลภายในชุมชนของตนเองบ้าง

จากข้างต้นนี้เมื่อผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางสำหรับการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน โดยแนวคิดนี้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จึงทำให้สามารถสร้างหลักสูตรครั้งนี้ได้ประสบความสำเร็จ

ข. ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากโรงเรียน

กระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้มีปัจจัยต่าง ๆ จากโรงเรียนที่เสริมเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้ ได้แก่ การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2544 บุคลากรของโรงเรียน การปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน และ ปัจจัยภายนอก

1) การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้เปิดโอกาสให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 2)

สำหรับโรงเรียนประชาบำรุงนั้นได้รับการประกาศจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นโรงเรียนนำร่องในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ทางโรงเรียนจึงได้เริ่มใช้หลักสูตรนี้ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 4 ของภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 จากเหตุผลดังกล่าวประกอบกับนโยบายในการดำเนินงานของโรงเรียนนับว่าทั้ง 2 ส่วนได้ช่วยสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ซึ่งนโยบายของโรงเรียนที่ได้มีส่วนสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน โดยผู้วิจัยได้สรุปนโยบายที่เกี่ยวข้องดังนี้ (โรงเรียนประชาบำรุง, 2544: 7) ได้ดังนี้

- (1) สนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชน เอกชน มูลนิธิได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
 - (2) สนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียนได้มีการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - (3) ส่งเสริมให้มีการประสานความช่วยเหลือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ท้องถิ่น เอกชน หน่วยงานอื่น ๆ ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับนักเรียนและชุมชน
 - (4) ให้ครูและบุคลากรสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- จากนโยบายของโรงเรียนข้างต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนสามารถร่วมจัดการเรียนการสอนกับโรงเรียนได้ การที่ชุมชนสามารถร่วมในการจัดการเรียนรู้ได้นั้นจึงมีความสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ต้องการให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหรือวิถีชีวิตที่ตนเองอาศัยอยู่

2) บุคลากรของโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1) ผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงมากต่อความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จนั้น ผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติเด่น เช่น เน้นพัฒนาวิชาการของนักเรียน มีความจริงใจ และตั้งใจในการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของผู้เรียน เป็นสำคัญ นอกจากนี้ต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ คือ มีความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น (ทิสนา แฉมมณีและคณะ, 2544: 51 – 52)

ในส่วนของการสร้างหลักสูตรในครั้งนี้ซึ่งช่วงเริ่มต้นของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้นผู้อำนวยการโรงเรียนและครูไม่ค่อยได้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร โดยท่านมีเหตุผลคือ มีการจัดในวันอาทิตย์ท่านต้องการพักผ่อนเพราะในวันทำการท่านมีประชุมทุกวัน และบางวันยังติดประชุมนอกสถานที่ ประกอบกับท่านคิดว่าหลักสูตรท้องถิ่นเหล่านี้ครูสามารถเขียนขึ้นเองได้ แต่ท่านก็ได้อนุญาตให้ตัวแทนครูเข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรครั้งนี้ได้ตามความสมัครใจ โดยไม่มีการออกคำสั่งใด ๆ แสดงว่าในทัศนคติส่วนตัวของท่านแม้จะให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างหลักสูตรน้อย แต่ยังเปิดโอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชาสามารถปฏิบัติงานด้วยความสมัครใจได้

หลังจากเมื่อท่านได้พิจารณาหลักสูตรแล้วจึงได้อนุญาตให้นำมาใช้ในระบบโรงเรียน ในช่วงของการเตรียมการและการทดลองใช้หลักสูตรนี้ท่านได้เข้าร่วมในการวางแผนการใช้หลักสูตร การเป็นประธานเปิดงาน การบันทึกการร่วมกิจกรรม สำหรับใช้เผยแพร่กิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน การเข้าร่วมระดมความคิดของผู้บริหารโรงเรียน นับว่ามีความจำเป็น เพราะจะทำให้การตกลงตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการนำไปใช้ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

2.2) ครู

ครูในโรงเรียนประชาบำรุง มีจำนวน 27 คน (ปีการศึกษา 2544) โดยมีครูที่อาศัยอยู่ในชุมชนตะโหนดเป็นจำนวน 11 คน แต่ในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนครั้งนี้มีอาจารย์ได้เข้าร่วมเพียง 3 คน ซึ่งเป็นครูที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพียง 1 คนและอีก 2 คน คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูที่ได้รับการแนะนำจากผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อให้เข้าร่วมดูแลการสร้างหลักสูตรครั้งนี้ ซึ่งท่านได้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

แม้ว่าในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้จะมีครูเพียง 1 คน เท่านั้นที่ได้เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ จากส่วนนี้จึงทำให้ครูท่านนี้กลายเป็นตัวแทนของโรงเรียน ที่คอยให้คำปรึกษาแก่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ นับว่าเป็นผลดีต่อการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพราะผู้วิจัยได้สังเกตจากการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 5 พบว่าการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีผลดีเพราะชุมชนมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างดี แต่ผู้เข้า

ร่วมในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นว่าตนเองขาดความรู้ทางวิชาการและไม่เข้าใจกระบวนการในการนำความรู้มาถ่ายทอดให้แก่นักเรียนในชุมชนของตนเองได้ จึงต้องอาศัยคำแนะนำจากครูในโรงเรียนด้วย ฉะนั้นในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในครั้งนี้ที่มีครูได้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรด้วยจึงทำให้การสร้างหลักสูตรสามารถประสบความสำเร็จไปได้

เมื่อถึงขั้นตอนที่เป็นการทดลองใช้หลักสูตร ปรากฏว่ามีอาจารย์อีก 1 คน ได้ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชน ซึ่งถือว่าการขยายเครือข่ายของครูภายในโรงเรียนที่มีส่วนใหญ่มักสามารถทดลองจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

ส่วนในช่วงที่เป็นการทดลองใช้หลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนนั้น จากการสังเกตในระยะสั้นนี้ก็เห็นได้ว่าการเกิดเครือข่ายเป็นการบูรณาการในการจัดการเรียนที่เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น จากการปฏิบัติดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบทบาทของอาจารย์ผู้สอนตาม ธรรมนูญโรงเรียน (โรงเรียนประชาบำรุง, 2544: 65) ได้มีการกำหนดประเด็นต่าง ๆ ซึ่งได้สรุปส่วนที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

- (1) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ
- (2) จัดทำแผนการสอน สื่ออุปกรณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน และวัดประเมินผลตามสภาพจริง
- (3) จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- (4) จัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการ สาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนและสมดุลกัน

สำหรับการเกิดเครือข่ายจากการบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นนั้น เป็นการสอนจากของจริงหรือในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ส่งผลให้ผู้เรียนมีความตั้งใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องที่เรียนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การเรียนการสอนแบบนี้ยังเป็นการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทั้งประเภททรัพยากรบุคคลและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างครูผู้เรียนและชุมชนเพิ่มมากขึ้นด้วย (พจณี เทียมศักดิ์, 2543: 20 – 44)

2.3) นักเรียน

โรงเรียนประชาบำรุงเป็นโรงเรียนขนาดกลาง นักเรียนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลตะโหมด นักเรียนในชุมชนที่มีความสนใจในการเรียนรู้หรือมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองย่อมมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นผู้ใหญ่ในชุมชนมอบให้ด้วยความตั้งใจจริง

เมื่อมีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนจึงมีนักเรียนบางส่วนได้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรด้วย ทำให้หลักสูตรนี้ได้รับความสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนด้วย

3) การปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน ก่อนการจัดเวทีระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้น เคยมีอาจารย์บางท่านได้จัดการเรียนการสอนโดยเชิญบุคคลในชุมชนมาบรรยายให้นักเรียนฟัง บุคคลดังกล่าวได้แก่ นายวรรณ ขุนจันทร์ นายสวาท ทองรักษ์และพระครูสังฆรักษ์วิชาญ ปสนน จิตโต

แต่หลังจากผู้วิจัยได้จัดเวทีระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนขึ้นมานั้น ทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายได้เข้าใจบทบาทของตนเองในการที่จะร่วมกันสร้างการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนของตนเองเพิ่มขึ้น สืบเนื่องจากที่อาจารย์ได้ทราบแหล่งหรือสถานที่ และบุคคลที่มีประสบการณ์ ซึ่งสามารถเป็นแหล่งความรู้ให้นักเรียนได้ศึกษา จึงได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหน่วยถัดไป คือ หน่วยการเรียนรู้เรื่องพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ในลักษณะหรือรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่คล้ายคลึงกับหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชน ส่วนชุมชนได้เข้าใจกระบวนการที่ตนเองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนได้มากขึ้น

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าการสร้างหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนได้เป็นตัวอย่างในการทำกิจกรรมที่เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ทำให้เป็นแนวทางแก่อาจารย์ท่านอื่นในการเข้าร่วมบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนนี้ด้วย กล่าวคือ เมื่ออาจารย์พันทวีจัดการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนรู้เรื่องพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ได้มีอาจารย์เข้าร่วมจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการอีก 2 คน คือ กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ และกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ซึ่งแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการนี้เป็นความต้องการของชุมชนด้วยเช่นกัน (วรรณ ขุนจันทร์, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2545)

4) ปัจจัยภายนอก กระแสการปฏิรูปการศึกษาในสังคมปัจจุบันได้มีส่วนกระตุ้นให้บุคลากรในโรงเรียนมีความตื่นตัวในการจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยการสังเกตจากมีการจัดงานที่มีการนำเสนอผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ทั้งในระดับประเทศและระดับจังหวัด

ก. ผู้วิจัย ผู้วิจัยในเป็นผู้ดำเนินการหรือผู้กระตุ้นในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชน เนื่องจากเดิมนั้นทางชุมชนมีความต้องการที่จะสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแต่ยังเป็นเพียงแนวความคิดของบุคคลเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชนเท่านั้น แต่หากไม่มีการดำเนินการ

ไม่สามารถรู้ได้ว่าจะใช้ระยะเวลาานานมากเพียงใด จึงจะมีการเริ่มต้นสร้างหลักสูตรให้เป็นรูปธรรมได้ เมื่อมีนักวิจัยหรือบุคคลเข้าไปกระตุ้น โดยบุคคลดังกล่าวมีเวลามากพอที่จะสามารถเข้าไปช่วยเหลือ สรุปการดำเนินงาน และร่วมพิจารณาแนวความคิดให้ออกมาเป็นรูปธรรมได้

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาในชุมชนที่มีความพร้อมทั้งส่วนของชุมชน และโรงเรียนที่ได้เปิดโอกาสให้สร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นผู้ดำเนินการติดต่อประสานงาน และเป็นผู้คอยกระตุ้นในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จึงทำให้การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนได้สำเร็จเป็นรูปธรรม และสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้เข้าร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นและนักเรียนที่ได้ใช้หลักสูตรดังกล่าวนี้ด้วย

2.4.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้มีปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ทั้งจากชุมชน และโรงเรียน ดังนี้

ก. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมจากชุมชน ปัจจัยที่พบว่าเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน มีประเด็น คือ เส้นทางคมนาคม และลักษณะการปกครอง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การคมนาคม เนื่องจากการคมนาคมภายในตำบลตะโหมดไม่มีรถโดยสารประจำทาง หากไม่มีรถส่วนตัวจะทำให้เกิดความยากลำบากในการเดินทาง ดังนั้นเมื่อมีการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น จึงมีอุปสรรคในการดำเนินการเพราะหลักสูตรท้องถิ่นที่มีการกำหนดแผนการเรียนรู้ให้มีการจัดการเรียนการสอนที่ต้องนำนักเรียนไปเดินป่าในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เขาหัวช้าง สถานที่ดังกล่าวอยู่ห่างจากโรงเรียนประชาบำรุงประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งเป็นระยะทางที่ไกลพอสมควรไม่มีรถโดยสารประจำทาง ประกอบกับทางโรงเรียนไม่ได้อนุมัติงบประมาณสำหรับการจ้างรถในการรับ – ส่งนักเรียน ดังนั้นการรับส่งนักเรียนจึงเป็นภาระของผู้ปกครอง ชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่เป็นวิทยากร และครูผู้จัดการเรียนการสอนจึงต้องร่วมแก้ไขปัญหาก็ทำให้เกิดความลำบากในการเข้าร่วมกิจกรรม

2) ลักษณะการปกครอง เนื่องจากชุมชนตะโหมดมีการปกครองของทั้งหน่วยงานการปกครองที่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบล ทำให้การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมีความซ้ำซ้อน ก้าวถอยในอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานตนเอง หรือเกิดความเข้าใจผิดในขั้นตอนการติดต่อประสานงาน จากการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งความขัดแย้งนี้ได้มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากผู้วิจัยได้เชิญตัวแทนของชุมชนจากหน่วยงานของรัฐที่เป็นหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นและกลุ่มต่าง ๆ ภายใน

ชุมชน เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดด้วย ปรากฏว่าตัวแทนจากหน่วยงานของรัฐบางคนไม่ได้เข้าร่วมเลย เมื่อผู้วิจัยได้นำประเด็นนี้ไปสอบถามกับบุคคลในชุมชนจึงสรุปได้ว่าการที่ตัวแทนหน่วยงานของรัฐบางคนไม่เข้าร่วมอาจจะมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งภายในชุมชนระหว่างชาวบ้านบางคนกับหน่วยงานของรัฐก็ได้

ข. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมจากโรงเรียน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นปัจจัยจากโรงเรียน คือ ผู้บริหาร ครู และนักเรียน

1) ผู้บริหาร การจัดการเรียนการสอนตามแผนการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องป่าของชุมชน ได้จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ในหลายรูปแบบ ซึ่งบางกิจกรรมจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนการทำกิจกรรมจากโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางและการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับอุปกรณ์ต่าง ๆ จากโรงเรียน เช่น ลี กระจตักน้ำ และชุดการปฐมพยาบาล เป็นต้น อุปกรณ์ดังกล่าวครูผู้จัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องเขียนโครงการเพื่อขอการอนุมัติจากผู้บริหารโรงเรียน หากผู้บริหารเห็นความสำคัญในการจัดกิจกรรมที่เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนก็สามารถทำให้การจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถดำเนินการได้ประสบความสำเร็จได้ แต่ถ้าผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญในกิจกรรมดังกล่าวก็จะทำให้เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างมากด้วย

2) ครู ครูเป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมสร้างและนำหลักสูตรไปใช้ใน 2 ประเด็น คือ

2.1) การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้มีครูเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอเพียง 1 คน เท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนน้อยมาก เพราะได้มีการวางแผนการวิจัยให้ตัวแทนของครูที่มีภูมิปัญญาอยู่ในตำบลตะโหนดหรือผู้ที่มีความสนใจสามารถเข้าร่วมได้จำนวน 5 คน จากที่กล่าวข้างต้นที่มีครูสมัครใจเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอเพียง 1 คน จึงเกิดอุปสรรคในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เพราะครูเพียงคนเดียวไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการเรียนรู้ที่ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดแล้วกำหนดไว้ในสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ เนื่องจากบางกิจกรรมจำเป็นต้องนำนักเรียนไปศึกษานอกบริเวณโรงเรียน บางกิจกรรมต้องใช้ช่วงเวลาในการเรียนรู้นับเป็นหลายชั่วโมง เช่น กิจกรรมเดินป่า และกิจกรรมการไปศึกษาข้อมูลของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จึงทำให้นักเรียนเสียโอกาสในการเรียนวิชาอื่น ๆ ด้วย

ดังนั้น ครูในระบบโรงเรียนควรมีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยการนำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนไปบูรณาการร่วมกับวิชาอื่น ๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนของครู และการเรียนรู้อย่างครบถ้วนของนักเรียนด้วย เพราะการจัดการเรียน

การสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การเชื่อมโยงเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (อุดมเชยทีวงศ์, 2545: 46-47)

2.2) จากแนวความคิดของครูที่ไม่ค่อยยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีวุฒิทางการศึกษาไม่สูง แต่บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงจากการดำรงชีวิตประจำวัน สำหรับในประเด็นนี้หากครูในโรงเรียนยังมีแนวคิดแบบนี้ก็จะทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกิดจากการระดมความคิดที่มีผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน ดังนั้น ถ้าครูยังไม่เปลี่ยนแปลงทัศนคติก็จะทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่ตอบสนองความต้องการของชุมชนที่เป็นผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรอย่างแท้จริง

2.3) การสร้างหลักสูตรในลักษณะการจัดเวทีระดมความคิดร่วมกันของชุมชนและโรงเรียนนั้น ได้มีผู้เข้าร่วมที่มีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องจัดเวทีระดมความคิดในวันที่ยกคนส่วนใหญ่มีความสะดวกมากที่สุด ทำให้บางขั้นตอนจำเป็นต้องจัดเวทีในวันหยุดราชการ จึงทำให้ตัวแทนของครูที่จะเข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าครูท่านนั้นต้องอาศัยอยู่นอกชุมชน หากไม่มีความเสียสละอย่างเพียงพอก็ไม่สามารถเข้าร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้ ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรในลักษณะแบบนี้ได้ จึงจำเป็นต้องมีความเสียสละ ความตั้งใจ ความจริงใจ และการเห็นความสำคัญของการสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้เรียนรู้ชุมชนของตนเอง

3) **นักเรียน** เนื่องจากนักเรียนในระดับชั้น ม.ต้น มีจำนวนมากและผู้วิจัยไม่มีเวลาพอที่จะทำความรู้จักหรือสร้างความสนิทสนมกับนักเรียนในทุกห้องเรียนได้ เมื่อผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดจึงได้ให้ครูประจำชั้นในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกนักเรียนที่จะเป็นตัวแทนของนักเรียนในการร่วมสร้างหลักสูตรครั้งนี้ ทำให้นักเรียนบางคนอาจจะไม่ค่อยเต็มใจในการระดมความคิดมากนัก โดยสังเกตจากขั้นตอนหลัง ๆ ในการจัดเวทีระดมความคิดได้มีจำนวนนักเรียนเข้าร่วมน้อยมาก แต่ถ้าขั้นตอนใดมีครูเข้าร่วมด้วยก็จะมีนักเรียนเข้าร่วมเป็นจำนวนหลายคนด้วย แสดงว่าการที่นักเรียนบางคนเข้าร่วมอาจจะเป็นผลมาจากความเกรงใจหรือเป็นการบังคับจากครูก็ได้ จากพฤติกรรมของนักเรียนข้างต้นที่ผู้วิจัยได้สังเกตและพูดคุยกับนักเรียนที่สนิทสนมนั้น จึงมีความคิดเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวอาจจะเป็นอุปสรรคในการร่วมสร้างและทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นในระยะยาวด้วยเพราะพฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจากความเต็มใจที่จะเรียนรู้อย่างแท้จริง

3. ประโยชน์ที่ผู้วิจัยได้รับ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น : กรณีศึกษาเรื่องป่าของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการในเวทีระดมความคิดด้วยตัวเอง จึงทำให้ผู้วิจัยได้รับประโยชน์ทั้งในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

3.1 ด้านการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับสมาชิกในชุมชนและโรงเรียน เนื่องจากผู้วิจัยมีโอกาสได้เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานพอสมควร ทำให้เรียนรู้การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับสมาชิกทั้งในชุมชนและโรงเรียน จากการเข้าไปสังเกตและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าไปเรียนรู้แบบนี้ในชุมชนตะโหมด ทำให้ผู้วิจัยได้รับความเอ็นดูเสมือนลูกหลานที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนในชุมชนด้วย

3.2 ด้านการวางแผนการจัดรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นที่มีความหลากหลาย การติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ และชุมชนซึ่งมีวิธีการที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นยังเข้าใจว่าการวางแผนการดำเนินงานใด ๆ ต้องมีการเตรียมแผนสำรองเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

3.3 ด้านการเป็นผู้ดำเนินการในเวทีระดมความคิด

3.3.1 ผู้วิจัยเข้าใจลักษณะการดำเนินการในเวทีว่าจำเป็นต้องเตรียมตัวทั้งในส่วนที่เป็นความรู้ของประเด็นที่จะระดมความคิดในเวที และเทคนิคการดำเนินการในเวที เพื่อให้ผู้ดำเนินการเกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นสิ่งที่สำคัญ คือ ผู้ดำเนินการต้องวางตัวเป็นกลาง เปิดใจให้กว้างยอมรับทุกความคิดของผู้เข้าร่วม และมีความพร้อมสำหรับการปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการในเวทีระดมความคิดได้ตลอดเวลาเพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์มากที่สุด

3.3.2 จากการเป็นผู้ดำเนินการในเวทีระดมความคิด ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่าง ได้แก่ ฝึกให้พูดช้าลง กล่าวที่จะพูดในเวทีที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมากและเป็นบุคคลที่หลากหลาย และสามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น

3.4 ผลจากการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้รับจากการที่ผู้เข้าร่วมในชุมชนตะโหมดเห็นความสำคัญและความภาคภูมิใจต่อหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยเกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของทั้งชุมชนและโรงเรียน ให้สามารถสร้างหลักสูตรได้สำเร็จ และที่สำคัญหลักสูตรนี้ได้สร้างการเรียนรู้ให้แก่ลูกหลานของชาวตะโหมดได้ด้วย

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะในการจัดเวทีระดมความคิด

4.1.1 การวางแผนการจัดเวทีระดมความคิดควรเป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดเห็นอย่างเต็มที่

4.1.2 การกำหนดช่วงเวลาในการจัดเวทีระดมความคิดในชุมชนจำเป็นต้องเอื้อต่อความพร้อมของชุมชนนั้นมากที่สุด

4.1.3 ผู้ดำเนินการในเวทีระดมความคิดต้องมีบุคลิกภาพที่ดี พุดจาสุภาพ และให้ความสำคัญต่อผู้เข้าร่วมทุกคนและทุกความคิดอย่างเท่าเทียมกัน

4.1.4 การเชิญผู้เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดต้องพิจารณาเลือกตัวบุคคลให้เหมาะสมกับประเด็นที่ต้องการให้ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดด้วย

4.2 ข้อเสนอแนะในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

4.2.1 การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชนได้เข้าร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถดำเนินการในเวทีได้

4.2.2 โรงเรียนที่ต้องการสร้างหลักสูตรร่วมกับชุมชนต้องทำความเข้าใจให้ทั้ง 2 ฝ่ายมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน จึงจะทำให้สามารถดำเนินงานร่วมกันได้อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี

4.2.3 ครูผู้จัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพราะการจัดการเรียนการสอนในแบบดังกล่าว สามารถทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงกันและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้นจำเป็นต้องจัดแบบบูรณาการ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนในเวลาที่จำกัดของระบบโรงเรียน และทำให้นักเรียนสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

4.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

4.3.1 ควรมีนักวิจัยเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการในการทำวิจัยในชุมชน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญต่อชุมชนของตนเอง เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนนั้น ๆ ต่อไป

4.3.2 หากมีบุคคลสนใจที่จะเข้าไปทำวิจัยในชุมชนตะโหมดต่อไป จึงขอเสนอให้ทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้สร้างหลักสูตรขึ้นมาเอง และเป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชนจนครบกระบวนการ